

NOVÉ TRENDY VE VZDĚLÁVÁNÍ VOJENSKÝCH PROFESIONÁLŮ – MANAŽERŮ V ARMÁDĚ ČESKÉ REPUBLIKY

New Trends in Education of the Military Professional – Managers in the Army of the Czech Republic

pplk. Mgr. Janusz Mika, Ph.D.

Ústav strategických studií, Univerzita obrany v Brně

E-mail: janusz.mika@unob.cz

Abstrakt

Článek předkládá k seznámení vybrané aspekty z problematiky vzdělávání vojenských profesionálů – manažerů v Armádě České republiky. Ukazuje na významné aspekty změn v procesu vzdělávání vojenských profesionálů – manažerů na začátku 21. století.

Abstract

The article introduces chosen aspects from the area of military education of professionals-managers in the Army of the Czech Republic. It focuses on important consequences of changes in the process of military professional education in the 21st century.

Současný společensko-politický vývoj nasvědčuje tomu, že ozbrojené síly budou nadále prvkem bezpečnosti státu. Hrozbu „klasických“ válek, zejména v Evropě, vystřídala jiná nebezpečí jako např. nové formy terorismu, šíření zbraní hromadného ničení, rizika importu nestability z válečných zón apod. Změna charakteru ohrožení a zkušenosti posledních let ukazují, že vojáci povolání k řešení různorodých úkolů musí ovládat, kromě schopnosti bojovat, celou řadu jiných dovedností. Moderní voják už dnes nevystačí s přirozenou inteligencí, návyky a dovednostmi zvláště v situacích spíše sociálně - politické než čistě vojenské povahy. Pravděpodobně v budoucnosti se objeví nové výzvy a úkoly, které dnes lze jen velmi všeobecně prognózovat. Armády zítřka budou vyžadovat mnohem širší škálu kvalifikací než dříve jejich předchůdkyně. Vojáci budou muset být pružnější, lépe vycvičení a především vzdělanější. V současných podmínkách v České republice profese vojáka není již považována za profesi celoživotní. Vojenské školství musí připravovat své studenty i na druhou kariéru. Úkol přípravy studentů na uplatnění se na trhu práce po ukončení aktivní služby v armádě je velmi aktuální. Současní studenti budou již vstupovat s největší pravděpodobností na jednotný trh práce Evropské unie. To vyžaduje významné změny v bezpečnostním uvažování a celkovému přístupu ke vzdělávání.

Historické zkušenosti ze vzdělávání vojenských profesionálů v Československu (České republice) jsou poměrně obsažně zpracovány. Na základě jejich analýzy lze dojít k jistým zobecňujícím závěrům využitelným v současnosti a budoucnosti. Vzdělávání vojenských profesionálů bylo obvykle multisložkové. Vedle vlastní přípravy na výkon vojenské profese zahrnovalo dobový odraz. K tomuto dobovému odrazu patřil odraz úrovně technických prostředků ve vojenství a „ideologická“ složka, odrážející skutečnost, že vojenští profesionálové byli připravováni v aktuálních politických podmínkách, konkrétního režimu. Uvedené složky byly používány v přípravě vojenských profesionálů v různém vzájemném poměru. Každá historická doba a společenská formace priorizovala jinou složku a tím pádem jiný byl jejich vzájemný poměr. Všechny historicky odzkoušené modely vzdělávání vojenských profesionálů oscilovaly mezi dvěma mezními typy, zda vojenské profesionály

připravovat pro výkon funkce, nebo je vzdělávat. Lze konstatovat, že v minulosti převládala tendence k přípravě vojenských profesionálů, často velmi prakticistně pojata. Z této tendence vycházelo zvláště místo vojenského vzdělání ve společnosti. V průběhu let se významně měnil poměr jednotlivých součástí vzdělání vojenských profesionálů. V době normalizace, podobně jako po roce 1948 byla jednoznačně absolutizována politická složka vzdělání vojenského profesionála. Lze říci, že voják z povolání byl v mezní poloze chápán především jako „politický vedoucí svých podřízených“. Na přelomu padesátých a šedesátých let dvacátého století byla akcentována technická složka vzdělání. Tento trend souvisel s adaptací armády na bouřlivý poválečný rozvoj vědy a techniky. V mezním pojetí důstojník byl považován za člověka kvalifikovaně ovládajícího techniku. Pro druhou polovinu šedesátých let minulého století bylo příznačné pojetí důstojníka jako člověka řídícího lidí s důrazem na nezbytnost komplexnosti jeho vzdělání. Tyto změny pojmání přípravy vojenských profesionálů měly zcela konkrétní dopad na organizaci jejich přípravy. V následujícím období projevily se a měly vliv na systém a náplň vojenského školství, jeho nesčetné reorganizace. Z hlediska formálního uspořádání přípravy vojenských profesionálů lze konstatovat, že tato, vzhledem k výše uvedené variabilitě priorit, měla celou řadu podob, od několikátýdenní přípravy důstojníka u vojsk v letech padesátých, až po systém vyžadující všechny důstojníky vysokoškolsky vzdělané. V historii vzdělávání vojenských profesionálů v Československu (České republice) lze pozorovat neustálý zápas mezi pojetím přípravy vojenských profesionálů ve smyslu přípravy pro výkon funkce, nebo vzdělání. Domnívám se, že dokonce lze říci, že tento zápas je pro celý vývoj přípravy vojenských profesionálů u nás přímo charakteristický. Je pozoruhodné, že tendence k prvnímu pojetí vycházely především z armády samotné. Toto tvrzení lze doložit celou řadou dobových dokumentů. Armáda se bránila jinému, než úzce prakticistnímu způsobu vzdělávání, považujíc tento způsob za zcela dostatečný a vyhovující. Paradoxně tehdejší vedoucí stranické a státní orgány vyvíjely tlak na armádu ve směru zvýšení její vzdělanosti a komptability s civilním vysokým školstvím. Nelze upřít, že snaha mít dobře připravenou a vzdělanou armádu přinesla řadu konkrétních pozitivních výsledků.

Reálná bezpečnostní rizika začátku 21. století implikují problém bezpečnosti soudobé civilizace ohrožované celou řadou rizik. Je velmi těžké přesně prognózovat a stanovit všechna tato rizika. Důvodem toho stavu je skutečnost, že tato rizika jsou v mnoha případech neopakovatelnou výslednicí rozličných příčin, okolností, mají různorodou povahu a více směrů. To klade velmi vysoké nároky na teoretickou oblast. Hlavním úkolem se tak stává tematizace a komplexní analýza bezpečnostních rizik. Mezi „tradičním“ mocensko-politickým a válečným ohrožením a mezi jinými riziky jako např. riziko sociálně-ekonomické, ekologické, humanitární apod. existuje vzájemná spojitost v souvislosti s vážností jejich možných následků a důsledků formulovat bezpečnostní strategii. Cílem bezpečnostní strategie není pouze obrana v případě mocensko-politického ohrožení země, ale také „celková obrana“, nacházení relevantních argumentů k přesvědčení společnosti k odpovědnosti za odstranění případné hrozby. Důležité je vytvoření optimálního společenského klimatu, v němž bude možné dosáhnout občanského a politického konsensu pro uvolnění a užití všech k tomuto účelu nezbytných prostředků. Požadavek všestranné reflexe bezpečnostního prostředí a zajištění „celkové obrany“ dává široké možnosti celé řadě věd, jako např. filosofie, sociologie, politologie, pedagogika, etika apod. Mezi tyto vědy lze také zařadit vojenskou teorii. V souvislosti s různými omezeními, zábranami a prostředky vojenská teorie má stanovit strategický cíl vojenských aktivit a vypracovat strategickou koncepci prevence a eliminace rizik-krizových situací. Na druhé straně však tentýž požadavek komplexního studia bezpečnostní situace a zajištění bezpečnosti relativně ustálené představy o předmětu vojenské teorie zpochybňuje a zároveň rozšiřuje tradiční oblasti přípravy-vzdělávání vojenského profesionála. Mají-li zkoumání vojenské teorie a na jejích výsledcích založená příprava

vojenských profesionálů plnit svou funkci, musí se věnovat nejen otázkám vojenství v užším smyslu, ekonomickým záležitostem, sociologii armády, ale také bezpečnostní politice, mravním aspektům vojenství, hodnotové orientaci občana a vojáka, etice vojenské služby a profese atd. Hledání odpovědi na tyto a další problémy nemohou stát na okraji pozornosti a vylučují jakékoliv ideologicky motivované závěry a kázání. Se vstupem do třetího tisíciletí zjišťujeme, že v systému věd o člověku hledáme nejrůznější řešení našich problémů, ale jednotlivé odborné disciplíny nám nedávají úplné odpovědi. Pouze společnosti, které věnují vzdělání odpovídající péči a dokáží lidské mozky efektivně využít k tvůrčí práci se stávají úspěšnými a bohatými. Chceme-li v praxi úspěšně naplnit tento odkaz, musíme určit, jaké budou pro budoucnost požadavky na kvality profesionálního vojáka-velitele-manažera.

Na základě předmětu a charakteru jeho práce, pracovních prostředků, které používá lze určit všeobecné hlavní požadavky na jeho kvality. Předpokládá se, že budoucí důstojník bude především manažer, protože vykonává řídicí, velitelské a štábní funkce. Tento manažer musí být právně vyspělý – s ozvinutým právním vědomím, kterým se bude důsledně řídit v rámci své práce, ekonomicky vyspělý – s rozvinutým ekonomickým vědomím, které bude uplatňovat v rámci využívání přidělených ekonomických zdrojů se snahou efektivního zabezpečení obrany. Samozřejmostí je jeho technická zdatnost – dovolující ovládat přidělenou techniku a jazyková, fyzická a psychická způsobilost.

Budoucí voják-velitel musí být v první řadě manažerem, protože řídí a zodpovídá za organizační prvek vojenské organizace, výkon vojenských činností příslušných pro konkrétní vojenskou odbornost – specializaci, výcvik, výchovu a všestranné zabezpečení podřízených. Bude zodpovědný za tvořivé stanovení cílů podřízené organizační jednotky a jejich dosahování s využitím spolupracovníků a přidělených zdrojů. Předpokladem kvalitního výkonu výše zmíněných činností je získání potřebných manažerských kompetencí, ke kterým lze přiřadit odbornou úroveň manažera, jeho praktické dovednosti, schopnosti a sociální vyzrálost.

Odbornou úroveň manažera budou tvořit vědomosti a schopnosti, které jsou užitečné pro okruh řízených skutečností v rámci organizace a týkají se pracovníků řízených manažerem. Odborné vědomosti získá především vzděláváním ve své odbornosti. Určitě bude nutné jejich průběžné rozšiřování a doplňování sebevzděláváním.

Praktické dovednosti a schopnosti manažera budou tvořit správné řídicí praktiky, interpersonální a technické dovednosti. Tyto dovednosti a schopnosti (skills) se dají na základě dobrých znalostí získat tréninkem a prací. Z uvedených schopností manažera řídicího profesionální vojáky vystupují do popředí zejména správné pravidla práce s lidmi (interpersonální dovednosti-schopnosti).

Interpersonální dovednosti vojáka – velitele – manažera musí být v první řadě zaměřené na získání neformální autority u podřízených a úcty u nadřízených. Získání neformální autority u podřízených vyplývá z jeho schopností, zejména z jednání a chování se k podřízeným. Proto je velmi důležité zvolit vhodný styl vedení, přizpůsobený aktuální situaci a intelektuální kvalitě. Do popředí vystupuje schopnost vytváření skupinového úsilí a využívání týmové práce. Mezi nejdůležitější schopnosti vojáka – velitele – manažera v práci s lidmi budou patřit schopnost správné motivace a vlivu na podřízené. V podmínkách armády je a bude velmi důležitá nejen ekonomická motivace, ale také motivace cestou delegování určitých pravomocí a zodpovědností. Velmi důležité je umění správné komunikace, dodržování společenské etikety a protokolu.

Příprava vojenských profesionálů – manažerů tak bude z hlediska nových podmínek vyžadovat vývoj a užívání specifických metod a postupů, které umožňují kultivovat novou kvalitu vlastního myšlení.

Z hlediska systémů, procesů a procedur přípravy vojenských profesionálů – manažerů lze popsat dva základní trendy. Prvním trendem je dosahování schopností lineárním,

standardizovaným a programovým předáváním dat, informací a poznatků ve vybraném znalostním, oborovém či profesním modelu a kontextu. Druhým trendem je dosahování schopností a kompetencí vytvářením dovedností a znalostí lidmi a lidskými systémy. Tomu trendu musí odpovídat programy přípravy, vzdělávání a výcviku. Velmi důležité je správné stanovení optimálních cílů, metod a forem spolupráce studentů a učitelů v tomto procesu přípravy.

Příprava, vzdělávání a výcvik lidí a lidských systémů pro dosažení požadovaných schopností vychází z charakteristik kognitivní domény, pochopení jejího významu pro dosahování předpokládané kvality ozbrojených sil a pochopení její funkce v procesech mezi informační, kognitivní a fyzickou doménou pro dosažení převahy, nadvlády či proaktivity. Příprava se musí orientovat na rozvoj kompetencí ve vztahu k individuálnímu profesnímu, oborovému či specializačnímu rámci a ve vztahu k systémové úrovni uplatnění kompetencí profesionála. V praxi přípravy to znamená uplatnit principy a metody užívané jak v rámci koučování jednotlivců a týmů, tak metody a principy užívané pro networking. Do popředí tak vystoupí problematika rozvoje kritického, tvořivého a samostatného myšlení, vytvoření základů pro rozvoj schopnosti učit se učit. V podmínkách ozbrojených sil významné místo bude patřit problematice práce se změnou a zátěží, a mnoha psychologickým aspektům, jako např. aspektům principů a procesů na pozadí profese, specializace a výkonu manažerských činností, rozvoje kompetencí a schopností lidí a lidských systémů, komunikace a vytváření smyslu apod. Nové trendy ve vzdělávání vojenských profesionálů-manažerů budoucnosti lze ilustrovat určitým modelem kompetencí profesionála, který zahrnuje centrální a dílčí kompetence. K hlavním centrálním kompetencím bude patřit pochopení smyslu a sdílení určitých hodnot. Dílčí kompetence budou obsahovat užívání různých procesů a situačních kontextů k uvědomovanému rozvoji svých schopností a zdrojů. V rámci této kompetence důležitou schopností je schopnost učit se a rozvíjet schopnosti své a systému (týmu). Taktéž důležité bude tvořivě myslet, uvědomovaně a reflektovaně se přizpůsobovat prostředí. Vnímání změn je považováno za jednu ze základních a přirozených součástí života, profese a světa. V rámci rozvíjení schopnosti změny vnímat, navrhovat a realizovat bude zapotřebí uvědomovaně, užitečně ve vztahu k danému kontextu užívat své zdroje a zdroje svého okolí k dosahování smyslu, hodnot a dohodnutých cílů. Profesionální voják-manažer se musí orientovat v sociálních, informačních a komunikačních systémech, cílevědomě a kompetentně působit, vytvářet vhodné podporující a stabilní sociální zázemí. V podmínkách armády se nadále, podobně jak tomu bylo v předcházejícím vývoji, budeme setkávat s určitými specifiky. Dobrý vojenský manažer by měl trvale reflektovat výlučnosti vojenské profese a specifika manažerských a vojenských činností. Tato kompetence zahrnuje transformování vědomí významu komunikace do rozvoje vlastních komunikačních schopností, zvládnutí zátěže ze změn a rozvíjení těchto schopností u týmu, systému. Nesmíme zapomínat kultivovat užitečné stávající, nalézat a rozvíjet nové zdroje a kompetence. Prioritou bude také flexibilita v odbornosti pro různé kontexty. Tato umožní zužitkovat každý situační kontext, změnu pro rozvoj sebe, týmu a systému ve smyslu dosažení cílové schopnosti, efektu. Být dobrým manažerem-užitečným členem týmu a systému znamená umění tým, systém vést, pečovat o něj v různých situačních kontextech. K tomu bude potřebná schopnost definovat užitečnost svých kompetencí a činností, a začlenit je do týmového a systémového (organizačního) kontextu, taktéž jako umění vést lidi ke společnému cíli, podporovat je a pomáhat jim.

Nejefektivnějším vzděláním a rozvojem pracovníků je dobře organizované systematické vzdělávání a jejich následující rozvoj. Tento opakující se cyklus by měl vycházet z pravidel politiky vzdělávání, který sleduje strategické cíle vzdělávání a rozvoje pracovníků. Rozvoj a vzdělávání zaměstnanců každého dobrého podniku by měl být iniciován strategickým plánem podniku, jehož nedílnou součástí je plán lidských zdrojů. Strategie rozvoje a vzdělávání

zaměstnanců musí být určena tak, aby přinesla užitek všem zúčastněným stranám-zaměstnancům, zákazníkům, celé společnosti. Strategie rozvoje a vzdělávání zaměstnanců se musí zaměřovat na rozhodující faktory úspěšnosti organizace – inovací , kvalitu, náklady. Pokud chce být jakákoliv organizace úspěšná a konkurenceschopná musíme investovat do vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů-zaměstnanců. Toto pravidlo určitě bude platit také pro školu-školy vzdělávající a připravující v budoucnosti vojenské profesionály-manažery pro potřeby Armády České republiky a celé společnosti.

Zdroje:

Bezpečnostní strategie České republiky, Praha 2003

JANOŠEC, J. a kolektiv. *Bezpečnost a obrana České republiky 2015-2025*. MO ČR – AVIS, Praha 2005. ISBN 80-7278-303-3.

KORZENIOWSKI, L. *Menedžment-podstawy zarządzania*. EAS, Kraków 2005. ISBN 83-918114-8-4.

MIKA, Janusz. Kompetencje nauczyciela akademickiego 21. wieku. In *Komunikowanie społeczne w edukacji . Sborník referátů z konference pořádané Univerzitou Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy-Polsko*. Bydgoszcz: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego 2006.

VONDRÁŠEK, V., CHRASTIL, S., NĚMEC, P. *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v Československé armádě v letech 1918-1993*. Brno 1996.